

Михайлова В. А., 2001. — 320 с.

3. Лісневська А. Інфотейнмент та гра як складові технології створення телевізійних новин [Електронний ресурс] / А. Лісневська // Синопис: текст, контекст, медіа. — 2014. — № 3. — Режим доступу : <http://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/100>.

4. Лукина М. М. Технология интервью : учеб. пособ. для вузов / М. М. Лукина. — М. : Аспект Пресс, 2003. — 191 с.

5. Макущенко М. О. Основні принципи формату інфотейнмент в ефірі українських телеканалів / М. О. Макущенко // Діалог: медіа-студії. — 2012. — Вип. 15. — С. 287—295.

УДК 070:811.161.2:004.738.

О. О. Полумисна

Прецедентні висловлювання в українських мас-медіа (на прикладі сайтів «Українська правда», «Дзеркало тижня», «Україна молода»)

Полумисна О. О. Прецедентні висловлювання в українських мас-медіа (на прикладі сайтів «Українська правда», «Дзеркало тижня», «Україна молода»). У статті досліджуються особливості використання в сучасній журналістиці так званого «чужого» слова, а саме – прецедентного висловлювання (на прикладі сайтів «Українська правда», «Дзеркало тижня», «Україна молода»), розглядаються способи впровадження в медіатекст прецедентних висловлювань, аналізується їх вплив на масового читача.

Ключові слова: *інтертекстуальність, медіатекст, цитата, прецедентні феномени, прецедентне висловлювання.*

Полумысная О. А. Прецедентные высказывания в украинских масс-медиа (на примере сайтов «Украинская правда», «Зеркало недели», «Украина молодая»). В статье исследуются особенности употребления в современной журналистике так называемого «чужого» слова, а именно прецедентного высказывания (на примере сайтов «Украинская правда», «Зеркало недели», «Украина молодая»), рассматриваются способы внедрения в медиатекст прецедентных высказываний, анализируется их влияние на массового читателя.

Ключевые слова: *интертекстуальность, медиатекст, цитата, прецедентные феномены, прецедентное высказывание.*

Polumysna O. Precedent utterances in Ukrainian mass-media (based on the example of the sites «Ukrainska pravda», «Dzerkalo tyzhnia», «Ukraina moloda»). The article studies the peculiarities of using the so-called «somebody else's» words, in particular precedent utterances (based on the example of the sites «Ukrainska pravda», «Dzerkalo tyzhnia», «Ukraina moloda»). Here included quotations from different texts, proverbs and sayings which make semantic space of a definite text extract, language aphorisms, and sayings, various political slogans which are quite often found in media language and in the language of the Ukrainian population. Also methods of introduction of precedent utterances to a media text as well as their impact on the reader are analyzed in the article, precedent phenomena, which the journalist uses in their own text that give the publications an ironic, emotionally-expressive, satirical tone, and give the option to enter events in general historical and cultural context are researched.

Keywords: *intertextuality, media-text, quotation, precedent phenomena, precedent utterance.*

У мові сучасної української періодики активно функціонують феномени прецедентності, які мають інтертекстуальну природу і, за визначенням Ю. Караулова, а) значущі для тієї чи іншої особистості в пізнавальному та емоційному відношенні, б) мають надособистісний характер, тобто добре відомі і широкому оточенню особи, включаючи її попередників і сучасників, в) звернення до них відновлюється

неодноразово в дискурсі певної мовної особистості [3:216].

Сучасні дослідники виділяють різні види прецедентних феноменів, серед яких особливе місце посідає прецедентне висловлювання як одне з найуживаніших у текстах сучасної української преси. Прецедентне висловлювання вже ставало об'єктом досліджень Л. Дідун [1], І. Захаренка [2], В. Красних [4], Г. Распаєвої [5], С. Сербрової [6], С. Сметаніної [7] та інших.

Ми зупинилися на огляді сайтів видань «Дзеркало тижня», «Українська правда» та «Україна молода», публікації яких найбільш яскраво демонструють використання в сучасній журналістиці так званого «чужого» слова, а саме – прецедентного висловлювання, що і зумовлює актуальність нашої роботи.

Метою статті є аналіз використання прецедентних висловлювань в українських медіатекстах та їх вплив на масового читача.

Прецедентне висловлювання (ПВ), за визначенням В. Красних, – репродукований продукт мовномисленнєвої діяльності, що становить завершену й самодостатню одиницю, яка може бути або не бути предикативною; складний знак, сума значень якого не дорівнює його смислу: останній завжди «ширше» за просту суму значень [4:47–48].

До прецедентних висловлювань належать цитати з текстів різного характеру, прислів'я та приказки, які ускладнюють смисловий простір певного фрагмента тексту. На думку А. Чудінова, прецедентним висловлюванням можуть виступати не лише розгорнуті фрази, але й окремі слова та вислови, за якими впізнається комунікативна практика відомої людини [8:28] («Любі друзі» В. Ющенка, «Україна – для людей» В. Януковича, «Жити по-новому» П. Порошенка). Деякі лінгвісти називають прецедентними висловлюваннями мовні афоризми, крилаті вислови, різноманітні політичні лозунги, які досить часто зустрічаються як у мові ЗМІ, так і в мові українського населення. Через прецедентні висловлювання або прецедентні імена в процесі комунікації багаторазово здійснюється звернення до прецедентних текстів, з якими вони пов'язані.

Як відомо, джерелами прецедентних феноменів, що функціонують у медіатексті, є тексти і масової, і класичної культури. Але, на думку С. Сметаніної, якщо письменник-постмодерніст, спираючись на розмаїтість інтертекстуальності, іронічно переробляє його кліше, то журналіст лише вписує відомі знаки, намагаючись зберегти в медіаподії зв'язок з реальною подією [7:125], при цьому використовує їх з метою лаконічно та яскраво вплинути на читача, сформулювати необхідне ставлення до певної особистості або події.

С. Сметаніна, з огляду на практику сучасних ЗМІ, виділила такі способи вписування в медіатекст прецедентних феноменів:

- текст А («чужий») = тексту Б

(«своєму»);

- текст А – ілюстрація до тексту Б;
- текст А – матеріал для створення тексту Б [7:125].

Послугуючись її класифікацією, виділимо наступні способи впровадження в медіатекст прецедентних висловлювань і розглянемо їх на конкретних прикладах.

1. Текст А («чужий») = тексту Б («своєму») – у випадку їх тотожності цитатою пишеться свій текст. Вона, як слово, заміщує явище чи предмет реального світу, вживання лапок є факультативним.

«Анатолій Близнюк: «Адміністративно-територіальну реформу реалізуватимемо методом батога і пряника» («Дзеркало тижня», 24.01.2012). Автор статті, І. Ведернікова, виносить цей вислів, що означає один із найвідоміших прийомів стимулювання людини до певної діяльності, у заголовок для того, щоб повідомити про дії міністра регіонального розвитку А. Близнюка, який, з одного боку, збирається вести діалог з людьми, з другого – проводити жорстку лінію на об'єднання громад.

Про інертність української нації свідчить відома приказка «Моя хата скраю, нічого не знаю», частину якої використав у своєму тексті М. Коломис: «І справді, за що чубитися, якщо народу байдуже! Його хата скраю і ані на сантиметр звідти не зрушила!» («Українська правда», 16.01.2013).

«Попри таку компромісність він [А. Яценюк – О. П.] виступав проти внесення змін до Конституції стосовно мови, оскільки в нині чинному Основному Законі написано чорним по білому – єдиною мовою, яка захищена, крім української, є російська» («Українська правда», 16.10.2012) – досить часто цим фразеологізмом послугуються з метою підкреслити чіткість, виразність певного судження.

«Ця людина [І. Фаріон – О. П.] пройшла Верховну Раду за мажоритарним округом у Львові, вигравши вибори «в одні ворота» з 77 % голосів виборців» («Українська правда», 18.01.2013). Автори публікації використовують фразеологізм «гра в одні ворота» для того, щоб показати позитивне ставлення до І. Фаріон, яка, будучи однією з найсильніших на виборчому окрузі, досягла успіху.

«І там уже, як той казав, легше верблюду було б пройти крізь вушко голки, аніж заступникові глави АП Г. Герман задекларувати як подарунок оздоблений діамантами годинник Franck Muller за 60 тисяч

доларів» («Дзеркало тижня», 18.06.2010). І. Ведернікова за допомогою відомої приказки говорила про неймовірні складнощі у високопоставлених чиновників при декларуванні власних доходів і в цьому контексті надала іронічного характеру висловлюванню.

«Петро Кириченко, головний свідок проти Тимошенко у справі про вбивство Євгена Щербаня, сьогодні мешкає в Каліфорнії *на широку ногу* – якщо не сказати, що купається у розкоші» («Українська правда», 22.08.2013). Фразеологізм «жити на широку ногу» означає жити багато, і в цьому реченні підкреслює негативне ставлення журналіста до героя статті П. Кириченка.

«Особливо, якщо опозиційним силам не вдасться сформувані більшість. Тоді можуть повторитися варіанти бездіяльності та розгубленості опозиції, яку *«разводять як котят»* («Українська правда», 16.10.2012). Цей вислів М. Чечетова на теренах України став прецедентним. Таким чином він прокоментував ситуацію, коли владі вдалося розблокувати парламент і ошукати опозицію, проголосувавши за закон про мови. Авторка, Ю. Тищенко, використовуючи прецедентне висловлювання мовою оригіналу, надає тексту певного емоційного забарвлення з нотками іронії, насмішки.

Швидке наближення «кінця світу» для ПР спрогнозувала М. Матіос: «І наближення цього кінця є безсумнівним і остаточним, якщо мовою заопікувався "здутий" "сильноукраїнець" (і це після "...і живого, і ненарожденного" через 13 років після згорілого в танку свого батька! Вадима Колесніченка), а *вікно у Європу* для України стахановською сокирою *стахановськими темпами "прорубує"* політик, який завжди чомусь останнім вскакує в поїзд на швидкості (згадаймо неприродне "вскакування" Олійника в "канівську четвірку" чи "вискакування" на ходу із БЮТу у ПР)» («Українська правда», 24.12.2012). Варто відзначити авторську майстерність М. Матіос, яка за допомогою рядків з твору Т. Шевченка «І мертвим, і живим...» з певною іронією висвітила біографічні дані В. Колесніченка. А фраза «стаханівською сокирою стаханівськими темпами» В. Олійник «прорубує вікно у Європу» у вказаному контексті надає мові сатиричного відтінку, характеризуючи діяльність В. Олійника негативно.

До прецедентних висловлювань, як відомо, належать цитати з текстів різного характеру.

Автори звертаються і до класичних текстів, і до текстів масової культури. Особливого емоційно-експресивного забарвлення надає використання у заголовках прецедентного висловлювання: «*Бути чи не бути міжнародному усиновленню?*» («Дзеркало тижня», 20.09.2013), «Тігіпко – Колесніченку: *"Ты мне брат или не брат?"*» («Українська правда», 24.12.2012), «*Неймовірні пригоди олігарха на держслужбі*» («Дзеркало тижня», 18.06.2010) тощо.

2. Текст А – ілюстрація до тексту Б. У цьому випадку він відокремлюється від власного викладу (шрифтом, лапками, особливою позицією в тексті) [7:126].

«Ніхто нам не вказуватиме, яку ідеологію сповідувати і як себе поводити. *Не вчіть яблуню яблука родити. А натомість відженіть свиней*» («Українська правда», 18.01.2013). Цей вислів був сказаний іще Г. Сковородою. За допомогою нього І. Фаріон висловила свою думку про незалежність українського народу, який має розвиватися самостійно, і це йому вдасться, якщо ніхто не заважатиме.

«Боротьба, ясна річ, не буде легкою. Однак пам'ятаймо: *найгустіша ніч настає якраз перед світанком*» («Українська правда», 16.01.2013). Власне ця приказка повідомляє читачеві, що перемога буде невдовзі, і слід зібратися із силами, щоб її здобути.

«Класик рекомендував *"с этого места поподробнее"* [фраза з кінофільму *"Место встречи изменить нельзя"* – О. П.], а я би сказала, по буквах, бо в цих хашах чи куцах без "стограм" не обійтись! У нас є ряд депутатів, які просто не вміють розмовляти українською» («Українська правда», 24.12.2012). М. Матіос у своїй публікації наводить фразу із кінофільму «Место встречи изменить нельзя», яка через свою популярність вже стала загальноживаною.

«Та тут, виявляється, виборець – *п'яте колесо до воза*, тут розумова неміч у деяких членів ПР!» («Українська правда», 24.12.2012). Авторка, вживаючи фразеологізм «П'яте колесо до воза», чітко підкреслює непотрібність виборця, думка якого не цікавить владу під час прийняття мовного законопроекту.

У заголовку «Політолог про бійки 9 травня: *"У кожному селі свої дурні"*» («Українська правда», 09.05.2013) використано прислів'я «У кожному селі свої дурні», за допомогою якого редакція, спираючись на думку українського політолога К. Бондаренка, пропонує не

звертати увагу на поведінку у День Перемоги радикальних політиків, які спекулюють на болючих для більшості громадян України темах.

«Чому в Європі не розуміють прислів'я "від тюрми не зарікайся"» («Українська правда», 06.10.2012). М. Хавронюк не випадково наводить у заголовку частину прислів'я «Від суми і від тюрми не зарікайся», наголошуючи на недопрацьованості українського законодавства. Він пропонує внести зміни до кількох десятків статей, заклавши в Кодекс України принцип правової визначеності щодо службових злочинів, спираючись при цьому на позитивний зарубіжний досвід, а саме – досвід Німеччини, Іспанії.

«Дуже багато доводиться чути істерики від Кремля про уявне нібито "порушення прав російськомовних в Україні", де їм не просто нічого не загрожує, навпаки, вони почуваються, як "вареник у сметані"» («Українська правда», 19.06.2014). Використовуючи наведене висловлювання, автор статті, І. Крулько, показує реальне становище російськомовних людей, які проживають в Україні, та підкреслює надуманість цієї проблеми з боку Кремля.

«Є такий класний фразеологізм український: "На похиле дерево кози скачуть"». Ми не будемо тим похилим деревом, то не будуть на нас скакати кози ні з Європейської унії, ні з Америки, ні з Московії» («Українська правда», 18.01.2013). Використовуючи цей фразеологізм, авторка ніби наполягає на випрацюванні в українців стійкої позиції щодо зазначеного курсу.

3. Текст А – матеріал для створення тексту Б. Як стверджує С. Сметаніна, тут інтертекстуальні зв'язки складніші. На її думку, виявляється три тексти: текст А – шматок тексту А – текст Б, який по-своєму відновлює об'єм «чужого» тексту: «Характер відновлення визначає та реальна ситуація, для номінації якої відібрано прецедентний феномен, що зринув із пам'яті. При цьому медіатекст може містити сигнали того, що в основі міркування – переробка чужого джерела, або симулятивно ігнорувати посилання на нього» [7:126].

Загалом цитати відновлюються таким чином: або введенням лексичних засобів, що формують значення, протилежне оригінальному, або усіченням синтаксичної моделі, або грою паронімів. Та найчастіше відбувається заміна слова, що ситуативно прикріплює «чужу» думку: «Київ: чи є у вас

план, містере опозиціонере?» («Дзеркало тижня», 06.09.2013). У цьому реченні І. Ведернікова переробляє цитату «Чи є у вас план, містере Фікс» із багатосерійного мультфільму «За 80 днів навколо світу».

С. Мичко використовує для назви своєї статті відомі слова з вірша Т. Шевченка «Садок вишневий коло хати», змінюючи його на «Садок космічний коло хати» не випадково, бо герой її матеріалу, відомий тернопільський астролог, керується підказками зірок, знаходячись навіть на свої присадибній ділянці («Україна молода», 12.09.2013).

Вдалим є заголовок «Готуй партії влітку» замість «Готуй сани влітку», що говорить про період так званого міжсезоння, під час якого політики повинні опрацювати свої помилки та визначитися з майбутніми перспективами («Україна молода», 26.07.2013). Відомий комуністичний лозунг «Партія веде» перероблено на «Армія веде» щодо воєнних дій у Єгипті («Україна молода», 03.07.2013). Назва статті «Трилер про золоту рибку» вже готує читача до негативної інформації щодо згубного впливу браконьєрів на рибні вилови Приазов'я («Україна молода», 09.10.2013).

Майже повністю змінено приказку «Язык до Києва доведе», проте смисл залишається той самий. У замітці під назвою «Мультфільм до Ньюфаундленда доведе» – історія про американця Д. Траппа, який намагався перетнути Атлантичний океан на 300 повітряних кульках, бо саме так виглядав транспортний засіб у мультфільмі «Вперед і вгору» («Україна молода», 18.09.2013).

Зрозуміло, що журналістська майстерність залежить від індивідуальних якостей автора, його обізнаності в різних сферах життя, умінні володіти різноманітними прийомами, в тому числі й цитатним письмом. Прецедентні феномени, які журналіст використовує у власному тексті, надають публікаціям іронічного, емоційно-експресивного, сатиричного відтінку, що уможливило введення події з життя до загальноісторичного та культурного контекстів. Прецедентні висловлювання, представленні на сайтах видань «Українська правда», «Україна молода» та «Дзеркало тижня», здебільшого розраховані на масового читача – з тим, щоб він без будь-яких труднощів міг впізнати відомий знак з-поміж іншого текстового масиву. Але, у свою чергу, заниження вимог свідчить про рівень інтелектуального розвитку суспільства. Зрозуміло, що журналістська майстерність

залежить від індивідуальних якостей автора, його обізнаності в різних сферах життя, умінні

володіти різноманітними прийомами, в тому числі й цитатним письмом.

Література

1. Дідун Л. Функціонування прецедентних висловлювань у ролі заголовків газетних статей / Л. Дідун // Українська мова у XXI столітті: традиції і новаторство : тези доп. Всеукр. лінгвіст. форуму мол. уч., 21—23 квітня 2010 р. — К., 2010. — С. 212—213.
2. Захаренко И. О целесообразности использования термина «прецедентное высказывание» / И. Захаренко // Язык, сознание, коммуникация : сб. ст. / ред. В. Красных, А. Изотов. — М. : Диалог-МГУ, 2000. — Вып. 12. — С. 46—53.
3. Караулов Ю. Русский язык и языковая личность / Ю. Караулов. — М. : Наука, 1987. — 261 с.
4. Красных В. Этнопсихолінгвістика и лингвокультурология / В. Красных. — М. : Гнозис, 2002. — 283 с.
5. Распаева Г. Прецедентные высказывания с субферой-источником «Новый Завет» в произведениях Л. Н. Толстого / Г. Распаева // Вестник Челябинского государственного университета. Серия : Филология. Искусствоведение. — 2011. — № 8 (223), вып. 51. — С. 119—121.
6. Сереброва С. Интертекстуальность масс-медийных текстов: мода или потребность времени? / С. Сереброва // Культура речи. — 2009. — Вып. 13. — С. 325—336.
7. Сметанина С. Медиа-текст в системе культуры: динамические процессы в языке и стиле журналистики конца XX века / С. Сметанина. — СПб. : Михайлова В. А., 2002. — 383 с.
8. Чудинов А. Интертекстуальность политического текста / А. Чудинов // Лингвистика : бюл. Урал. лінгвіст. о-ва. — Екатеринбург, 2003. — № 10. — С. 27—34.